

EVEN PARKEREN

Zondagsrust is te nodig om los te laten

Jan Westert

Ik ben tegen zondagsarbeid.

Ik hoef geen reclame op zondag.

Ik vind dat de winkels gesloten moeten blijven op zondag.

Als de zondag je heilig is, vinden we dat allemaal.

Als ik op een zomerzondag met mijn kinderen langs de Overijsselse Vecht fiets, hoor ik regelmatig: "Papa, mogen we een ijsje? Kijk, die kinderen krijgen er ook één". Mijn antwoord is wel duidelijk: "Jongens, 't is vandaag zondag. We kopen geen ijsjes".

Daar was ik er niet mee, want al die ijsjes zijn toch wel heel aantrekkelijk. De jongens krijgen er thuis één. Soms is dat afdoende, soms mopperen ze nog wat door. Soms wordt het maar al te goed begrepen: "Papa, komen al die mensen nu niet in de hemel?" Als dat wat al te luid en duidelijk klinkt, trap ik maar een beetje harder. Fijn, 't is weer zondag, of niet soms?

Maar in mijn hart begrijp ik die kinderen best. Als je die gezellig 'terrassende' en recreërende mensen ziet. Als je de bootjes op de Vecht ziet.... Dat is toch een kostelijke zondagsbesteding. Ben ik jaloers?

We hebben vaak het gevoel dat het goede in ons leven zich afspeelt in het circuit dat we gemeen hebben met de ongelovigen, zo las ik eens van iemand. En bovendien hebben zij van dat leuke meer dan wij. Inderdaad, soms lijkt je welhaast jaloers op de mensen van deze wereld.

Uitgangspunt

Zijn we eigenlijk wel blij met de zondag, de dag die God ons schenkt? De zondag is in onze cultuur eeuwenlang verankerd geweest als publieke collectieve rustdag met een publiek rustkarakter. Het was een dag, waarop individuele mensen en de samenleving niet werkten en afstand konden nemen van het dagelijks werk. Die dag kon worden benut om 'open' te blijven voor God. Voor het behoud van dat geschenk van God wil het GMV opkomen en daarom zetten we ons in voor het bevorderen van de zondag als collectieve rustdag.

Dat is wat mij betreft een beter uitgangspunt dan alle onderlinge discussies over zondagsarbeid op te laten gaan aan welke arbeid nu nog wel en welke nu net niet meer mag. We leven in een samenleving waar de zondag niet meer als collectieve rustdag centraal staat en dan worden de vragen over welk werk wel en welk werk niet, randvragen.

Christenen kunnen in hun gesprekken het waardevolle van de zondag als collectieve rustdag beter centraal stellen in hun argumentatie. Zo'n pleidooi wint aan kracht en uitstraling, als christenen zelf ook de waarde van de zondag in hun leven zichtbaar maken. Vanuit dit uitgangspunt wil deze bijdrage nader ingaan op de zondag in onze maatschappij.

Motieven

De vrije zondag is niet zomaar ontstaan. Toch accepteerde tot voor enkele decennia vrijwel iedereen een publieke zondagsrust, zowel christenen als niet-christenen. Wie nu de krant bijhoudt, krijgt het gevoel dat alle regels die de vrije zondag bevorderen, ter discussie staan.

De volgende oorzaken worden genoemd: flexibilisering van arbeidstijden, de 24-uurseconomie, het just-in-time productieproces, het dictaat van de markteconomie, de veranderende consument, andere winkeltijden.

Door deze ontwikkelingen verdwijnt de arbeidsloze zondag. Bedrijven en industrieën schakelen uit concurrentieoverwegingen de zondag steeds meer in als werkdag. De economie omvat de hele wereld. Een land als Nederland kan zich daartegen niet afschermen en moet daar flexibel op inspelen. Andere sectoren zien de zondag als een economisch aantrekkelijke dag. Denkt u maar eens aan de recreatieve sector en de grote invloed die deze sector de laatste tien jaar op de zondag heeft gekregen.

Enkele concrete voorbeelden: sluiswachters hoefden in het verleden nauwelijks op zondag te werken. Tegenwoordig is de zondag 's zomers volop een werkdag. Tot voor enkele jaren was de detailhandel nog helemaal beschermd door de winkelsluitingswet, maar juist de discussie onder Paars over de winkeltijden heeft de door rust gekenmerkte winkelstraat op koopzondagen tot het verleden gemaakt.

Achterliggende motieven hiervoor worden vooral ingegeven door het stimuleren van de economische dynamiek. Maar ook de vrijetijdscultuur en het andere consumentengedrag spelen een grote rol. De markt en de consument hebben de zondag in

hun greep. Daar ligt een duidelijke breuk met het verleden. De zondagsrust is door deze veranderingen dieper aangetast dan door een bedrijf dat volcontinu is gaan werken. De zichtbare rust, die onze samenleving lang heeft gekenmerkt, is verdwenen.

Druk

In de jaren tachtig signaleerde de toekomststudie *Vrije tijd, een visie* de ontwikkeling die nu gaande is. Behalve economische motieven gaf dit rapport aan, dat door individualisering de behoefte toeneemt om buiten het traditionele gezinspatroon om te gaan (fun)shoppen.

Daarbij komt dat de druk op winkelcentra en recreatievoorzieningen op zaterdagen enorm groot is. Zondagsopenstelling zorgt op dat punt voor spreiding. Dat is ook goed uit oogpunt van vervoers- en parkeervoorzieningen.

Het rapport speelt ook in op het proces van ontkerkelijking door vast te stellen, dat er tussen kerkelijken en niet-kerkelijken weinig verschillen bestaan in vrijetijdsbesteding op zondag. De laatste conclusie drukt christenen er met de neus op, dat zij aan het eind van de twintigste eeuw in een maatschappij leven, waar christelijke uitgangspunten en geboden niet doorslaggevend zijn voor de inrichting van de maatschappij en het behoud van de zondagsrust. Het is van belang het gesprek over zondagsrust ook tegen deze achtergrond te voeren.

Wetgeving

Laten we iets nadrukkelijker kijken naar het publieke karakter van de rustdag in onze samenleving. De zondag als collectieve rustdag heeft in de geschiedenis geleidelijk een plaats verworven.

De invoering van de arbeidsloze zondag gaat terug op keizer Constantijn de Grote, die rond 320 de 'eerbiedwaardige dag van de zon' uitriep tot een dag van vrijwel algehele rust. Hij kreeg steun van het Concilie van Laodicea (360): christenen moesten aan de zondag voorrang geven en zich die dag zo mogelijk vrijwaren van arbeid.

Zowel kerk als overheid ijverden vervolgens voor invoering van de zondag als rustdag. Over het karakter van het arbeidsverbod bleef echter verschil bestaan (Thomas van Aquino, Luther, Calvijn, de Dordtse Synode). Over de reikwijdte van het vierde gebod is er ook een verschil tussen de Heidelbergse Catechismus en de Westminster Confessie. In de maatschappij, zoals die na de Franse Revolutie in het staatsbestel een plaats heeft gekregen, is de zondagsrust geleidelijk meer verankerd in de wetgeving.

Zondagswet

De oudste wet is de Zondagswet van 1815 die in 1953 ingrijpend werd gewijzigd. De wet van 1815 kende als motief '...de noodzakelijkheid om, op het voetspoor onzer godsdienstige voorvaderen, die daarop steeds den hoogsten prijs stelden, de plichtmatige viering van de dag des Heren en andere dagen den openbare godsdienst toegewijd, door algemeen werkende maatregelen te verzekeren'.

In 1953 is het motief minder indrukwekkend. Het wetsvoorstel bevat uitsluitend voorschriften om beletselen weg te nemen voor de viering van de zondag als dag des Heren. Voor een zodanige regeling is in een natie als de onze, waarvan een grote meerderheid de christelijke godsdienst belijdt, stellig plaats.

De Zondagswet regelt vooral de ongestoorde openbare zondagsrust en kerkgang. Voor 13.00 uur mogen er geen manifestaties worden gehouden. Vroeger mochten gemeenten nog een eigen beleid voeren, bijvoorbeeld rond de zwembadsluiting. Sinds de wijziging van de Zondagswet in 1976 is deze bevoegdheid echter ingedamd. De werking van de Zondagswet is nu dan ook zeer beperkt.

Eind 1995 zette minister Dijkstal de waarde van deze wet op scherp. In een multiculturele samenleving gaat het immers niet aan, één dag exclusief als religieuze rustdag aan te wijzen. In dat kader valt over de zondag en over christelijke feestdagen de komende jaren nog een discussie tegemoet te zien.

Arbeidstijdenwet

Een tweede belangrijke wet is de Arbeidstijdenwet, die per 1 januari 1996 in werking is getreden. De oude Arbeidswet van 1919 had als uitgangspunt dat op zondag niet zou worden gewerkt. Afwijking daarvan werd bij vergunning toegestaan. De overheid voerde dus de regie. Onder de nieuwe Arbeidstijdenwet wordt er in beginsel ook niet op zondag gewerkt, maar de overheid heeft de regie niet meer.

Er mag op zondag worden gewerkt als de *aard* van de arbeid en de *bedrijfsomstandigheden* daartoe nopen. Met name het begrip bedrijfsomstandigheden is heel rekbaar. Hoewel er wel overeenstemming met personeel, vakbonden en OR moet worden bereikt, maakt de wet een verre gaande flexibilisering van de arbeid mogelijk. Vanaf 1996 zien we die ontwikkeling in veel bedrijven voortschrijden. Daarbij zijn het vooral economische motieven die bepalen dat de bedrijfsomstandigheden zo zijn, dat er op zondag gewerkt moet worden.

Een bakkerij moet op zondag open, anders verliest ze opdrachten van een concern als Ahold, waar op maandagochtend de schappen gevuld moeten zijn met vers brood. Tijdens de bietencampagne moet de aanvoer van bieten ook op zondag mogelijk worden gemaakt.

Winkeltijden

De Winkeltijdenwet is de derde wet die bij zondagsarbeid een rol speelt. Tegenwoordig worden flexibele openingstijden geregeld. Volledige winkelsluiting is van de baan. Gemeenten mogen winkels de gelegenheid bieden twaalf zondagen per jaar open te zijn. Ook hier zien we dat de beschermende overheidsrol volledig is veranderd. Het komt veel meer aan op zelfregulering.

Met die twaalf zondagen is er nog sprake van een compromis, dat werd bereikt omdat er breed verzet kwam vanuit de samenleving. Maar de innerlijke overtuiging is bepaald niet diep. In deze sector is nog een belangrijk motief, dat vooral het kleinere winkelbedrijf moeite heeft met een verdere openstelling van winkels op zondag. Daardoor zal bij de evaluatie een verdere openstelling niet vanzelfsprekend zijn.

Laatste schans

Er valt veel meer te zeggen over de ontwikkeling en rechtspositie bij werken op zondag. De positie van de zondag in CAO's is belangrijk. Zondagsarbeid kan niet worden doorgevoerd zonder overleg met vakorganisaties en de instemming van de ondernemingsraad. Er is een recht op gewetensbezwaar voor principieel bezwaarden tegen zondagsarbeid. Bij solliciteren en beroepskeuze kom je ermee in aanraking. In de brochure *Werken op zondag*, uitgegeven door het GMV te Zwolle, wordt uitgebreider ingegaan op die problematiek.

De hoofdlijn is echter dat de publieke acceptatie van de zondagsrust, waar we ons in argumentatie, motivering en wetgeving op konden beroepen, verdwenen is. Bepalingen over bescherming tegen zondagswerk en kerkbezoek in CAO's zijn - hoe belangrijk en noodzakelijk ook - steeds vaker laatsteschansgevechten.

Meer en meer zijn we vreemdelingen in een moderne maatschappij. Die maatschappij accepteert de moeite van christenen die opkomen voor de zondagsrust en is bereid formeel rekening te houden met gemoedsbezwaren, maar gaat verder schouderophalend voorbij aan wat zij ziet als achterhaald en soms van binnenuit uitgeholde uitgangspunten.

De volledig andere beleving van de zondag zal ons in alle mogelijke beroepen en situaties vaker confronteren met onontkoombare zondagsarbeid. Met de goed bedoelde suggestie van een predikant dat je dan een beroep moet kiezen waar niet op zondag wordt gewerkt, kunnen velen niet veel. Beroepen zijn functies geworden en veranderen iedere drie jaar.

Kurk

Daarmee is toch niet alles gezegd. Het christen-zijn in Nederland drijft op de kurk van de zondag, schreef Schippers in de jaren vijftig. Uit het sabbatsgebod in Exodus 20 zien we dat de wekelijkse rustdag ervoor bedoeld is dat wij de kans krijgen om uit te blazen, om op verhaal te komen en bovenal om open te blijven voor God. De mens en zijn werk zijn niet de maat van de dingen; alles krijgt zin door en van God.

Daarom: als de zondag geen publieke rustdag meer is, hebben christenen de zondag meer dan ooit nodig. Over dat centrale thema moeten christenen meer samen nadenken. De viering van de zondag in de gemeenschap van christenen hebben we in onze 'godvergeten' wereld meer dan ooit tevoren nodig. De zondag is een dag die bij uitstek de gelegenheid biedt om het Woord van onze Heer en Heiland te overdenken.

Maar ook is het goed na te denken over het sociale aspect van de zondag. Over hoe je kunt opkomen voor een dag van collectieve rust, die een rusteloze maatschappij de kans geeft adem te scheppen. Er ontstaan al tegenbewegingen tegen de vereconomisering van het leven: onthaasting, meer aandacht voor zorgtaken, antistressbeleid, en een niet-winkeldag zijn moderne protesten tegen het consumentisme.

Eigenlijk zit dat alles al in de collectieve rust van de zondag. De zondag is stressbestrijdend. De zondag is een zorgdag bij uitstek. Daar liggen ook nieuwe kansen om in onze samenleving de heilzame werking van Gods gebod voor iedereen te laten zien. Daar kunnen de kerk en haar leden op inhaken, als zij willen blijven opkomen voor collectieve zondagsrust. Het begint er echter mee door als christelijke gemeenschap in woord en daad te laten zien dat zondagsviering je menens is. Dat blijft voor mij het meest waardevolle appèl. Volle kerken en enthousiaste kerkgangers zijn belangrijk voor de eigen gemeenschap. Dat is de grootste dienst die je kunt bewijzen aan een broeder of zuster die te maken heeft met onontkoombare zondagsarbeid. Het betekent een geweldige steun voor organisaties en politici, als de christelijke gemeenschap publiek zichtbaar laat zien dat de zondag een feestdag is waar iedereen aan mee wil doen.

Jesaja 58 schrijft heel mooi over de rust van de sabbat. Het GMV heeft die tekst populair vertaald op een kaart. In de agenda, in de truck, boven het bureau zou die kaart moeten hangen. Als een dagelijkse herinnering aan de essentie van de

zondag. Een vreugdedag om je te verdiepen in de zaken van onze Heer.

Voor de bespreking

- *' We leven in een samenleving waar de zondag niet meer als collectieve rustdag centraal staat en dan worden de vragen over welk werk wel en welk werk niet, randvragen.' Bent u het daarmee eens?
- *' Met de goed bedoelde suggestie van een predikant dat je een beroep moet kiezen waar niet op zondag wordt gewerkt, kunnen velen niet veel.' Wat zou u dan zeggen?
- * Zijn we gemotiveerd om voor de zondag op te komen, om te laten zien dat de zondagsviering ons menens is?
- * Hoe kunt u de heilzame werking van Gods gebod voor iedereen laten zien aan uw omgeving?

Literatuur:

J. Westert, *Werken op zondag*, GMV, Zwolle 1995

Dr. J. Douma, *De tien geboden II*, Van den Berg, Kampen 1986